

«Конотопська відьма» зі столичної сцени вглядається в наш час

29.04.2023 11:00

У Національному театрі імені Івана Франка прем'єра за сатирично-фантастичною повістю Квітки-Основ'яненка. Треба дивитися

Це вже не перше звернення режисера [Івана Уривського](#) до української класики – тільки на франківській сцені йдуть його «[Лемирівна](#)» (за п'єсою Панаса Мирного) та «[Безталанна](#)» (за Іваном Карпенка-Карим. Обидві вистави - драматичні. А от «Конотопська відьма», за визначенням має бути - бурлеском, комедією, а це – далеко від його попередніх театральних робіт («Трамвай «Бажання», «Пер Гюнт», «Калігула»...). То, чому ж режисер вирішив звернутися до цього матеріалу саме зараз?

- Вона мені подобалася зі студентства, – **розповів після прем'єри режисер.** – Я планував поставити її давно - думав ще в Одесі зробити (коли був головрежем Одеського академічного українського музично-драматичного театру ім. В. Василька в 2019 – 2020 роках – ред.). Але, дійсно, як ви й сказали, я більше тяжію до драми. Тож, ідея поставити саме цю історію виникла тому, що крім комедійного, вона має ще багато сенсів, які мене чіпляють, про які хотів би говорити з глядачем. Наприклад, коли прочитав «Конотопську відьму» вперше, мене зачепила посуха, природний катаклізм...

- **В якому винні відьми, бо «замкнули хлябі небесні»...**

- ...так, і покрала дощі (посміхається). Але, тим не менш, Квітка-Основ'яненко пише, що світ гине, треба його рятувати, і це в мені сильно відгукнулося. Там взагалі безліч цікавих нюансів: і про любов, і про передчуття війни.

ЦЕ - НЕ ЧИСТА КОМЕДІЯ, ЦЕ - КАЗКА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ, З ДУЖЕ ЖОРСТОКИМ ФІНАЛОМ

Фактично «Конотопська відьма» - це повість про занепад Козаччини, коли Малоросійська колегія з Санкт-Петербурга, боячись зради, призначала в українські міста на чільні посади не надто розумних людей. І письменник створив пародію - висміяв містечкову владну верхівку, сенсом життя і основним заняттям якої були їжа, пиятика, інтриги та «боротьба з відьмами». «Нам ніколи на Чернігів виступати, бо ми рід людський рятуюмо - відьом топимо!», - так прямо й кажуть ці недоречні «ватажки». Вже після повномасштабного вторгнення російського агресора в 2022 році Іван Уривський поставив «Калігулу» за Альбером Камю в Національному театрі Франка, та «Землю» за Ольгою Кобилянською у Національному театрі Каунаса (Литва).

Іван Уривський, режисер

«Це серйозні, актуальні історії, і вони теж на часі. Але театру, як і глядачам, потрібні різні вистави. Цього разу в нас була мета спробувати зробити щось світле, чого не вистачає в такий важкий час», - пояснює режисер.

Сатирично-фантастичній повісті «Конотопська відьма» майже 200 років, всі її читали, або, принаймні, чули про неї. Багато хто знає її за інсценізацією режисера Богдана Жолдака та композитора Ігоря Поклада, створеною для театру імені Івана Франка в 1982 році, де вона тривалий час йшла (корифеї пригадують 207 аншлагов). П'єса ставилася чи не в усіх театрах України, і фінал її, до речі, відрізняється від літературного оригіналу.

Нині Іван Уривський зробив власну версію за повістю (з відсилками до старої інсценізації). «Це - казка для дорослих, насправді, з дуже жорстоким фіналом», - визначає свою нову роботу режисер.

ЦЯ ІСТОРІЯ ПРО ВИБІР МІЖ БОГОМ І ВІДЬМОЮ

Отже, сотник Забрюха і писар Пістряк – вбивають жінок, яких самі ж звинувачують у відьомстві, за що потім одна з них – Зубиха (така, відьма) – їх і карає. Вони влаштовують «обхід відьом», а потім задля «викорінення пекельного поріддя з усієї землі конотопської», їх топлять. Та так входять у раж від «праведної» справи, що у Забрюхи аж народжується ідея перейменувати Конотоп у Відьмотоп...

- То, накажете топити? – запитує Пістряк.

- То, конешно! – вигукує Забрюха, і вони стають до справи.

Оце й воно: з одного боку смішно, з іншого - страшно, бо полювання на відьом реально було. Отакі жажливі речі – спочатку кидали в річку, а лише потім виявляли: яка жінка спливе – та й відьма.

«Якщо прибрати гумор, це – моторошно. Звідки тут гумор, спитаєте? Вони творили злочин весело, не розуміючи, що коять, проте усвідомлюючи, що покарані не будуть. А коли зв'язалися зі справжньою відьмою, вона їх покарала. Тут є і віра, і вибір. Взагалі, ця історія про вибір між Богом і відьмою, ми на цьому акцентуємо. Кожен стоїть перед вибором: або до Бога іти, або - до відьми, обирати Світло або Темряву», - говорить режисер.

...ТІЛЬКИ МОЛОКО. ЖАБ'ЯЧЕ МОЛОКО

А як же ця жорстока сцена утоплення відьом вирішена у виставі? Діжки з водою на сцені не буде? Уривський посміхається: Ні, води не буде, бо немає ж – засуха. Тільки молоко. Жаб'яче молоко. Насправді, у нинішній «Конотопській відьмі» (попередня інсценізація взагалі була мюзиклом) дуже багато вирішено через спів. І сцена утоплення - також. Це і фольклор, і сучасні речі, які створила для вистави головний хормейстер театру Сусанна Карпенко. Автентична музика, звукові «родзинки» з вишуканим смаком занурюють глядача в українську атмосферу.

Відьма - Олена Хохлаткіна

Вокальне тло вистави зіткане з голосів актрис: Марії Рудинської, Катерини Артеменко, Оксани Сидоренко, Анни Руденко, Мальвіни Хачатрян, Марини Веремійчук, Анастасії Рули. І це треба чути наживо.

Декорації вистав Уривського впевнено можна визначити як «вишуканий мінімалізм».

- Так, - погоджується він. - Можна і мінімалізмом назвати, бо тут головні - актори. Дуже багато тримається саме на них, на їх природі, хочеться віддати їм побільше.

Художник-постановник і художник по костюмах - Тетяна Овсійчук. І це вже їх третя спільна з режисером театральна робота, раніше вони поставили «[Камінного господаря](#)» і «[Безталанну](#)».

ДВА АБСОЛЮТНО РІЗНІ АКТОРСЬКІ СКЛАДИ

Відьму Зубиху у виставі грають дві надзвичайні, але різні і за типажем, і за віком, і за характерністю актриси.

- **То відьми, напевно, цілковито різні вийшли?** – уточнюю у режисера.
- Я люблю працювати з двома складами, і тут теж - дві зовсім різні вистави вийшли! Але я вирішив піти ще далі, дві різні відьми - це щоб вистави в деяких моментах взагалі відрізнялися за сенсами.
- Я довго думав, якою бути справжній відьмі? Чи молода вона, чи більш зріла? Вагався і вирішив зробити відьму різною, щоб було цікаво подивитися і один склад, і інший.

Михайло Матюхін в образі Дем'яна Халявського Сотника Забрюху грають Назар Задніпровський та [Олександр Ярема](#), писаря Пістряка – [Михайло Кукуюк](#) та Андрій Самінін, Зубиху – [Олена Хохлаткіна](#) та Христина Федорак. Ролі Халявського виконують Михайло Матюхін та В'ячеслав Хостікоєв, Олену грають Оксана Жданова та Марія Рудинська.

«Якщо чесно, мене завжди тягнуло до таких ролей. Образ ще буде доповнюватись, змінюватись, бо ж відьма сама це й провокує, вона буває різною, - розповіла про свою Зубиху актриса Христина Федорак. - Ви ж самі знаєте, що всі жінки трохи відьми. Тож, як сказано у «Фаусті»: «Я тої сили частка, що робить лиш добро, бажаючи лиш злого».

Актриса впевнена, що комедія нині - це важливо, потрібно. «Адже, зараз на нашу долю випало дуже багато сліз, горя, переживань і випробувань. І є нагальна потреба в світлому наповненні», - говорить молода актриса, яка блискуче втілює різнопланових героїнь у виставах Національного театру: «[Verba](#)», «[Війна](#)», «[Земля](#)», «[Коріолан](#)», «[Кассандра](#)», «Безталанна» та багатьох інших.

«Звісно, настрої від того, що зараз війна в Україні, фоном присутній, не можна про нього забути, але попри все ми захоплювались роботою і входили в нову реальність. І той гумор, з присмаком гіркоти, який є в повісті, він допоміг нам у роботі», - поділилася «інша відьма», Христина Федорак.

СИМБІОЗ КОМЕДІЇ І «ПРИЄМНОЇ ЧОРТІВЩИНИ»

Виконавець ролі сотника Забрюхи – актор [Назар Задніпровський](#) впевнений, що у виставі вийшов цікавий симбіоз комедії і «приємної чортівщини».

«Драматизм є, звісно, але ми намагалися, щоб глядач з вистави з хорошим настроєм йшов», - говорить він.

Свого персонажа Задніпровський жартома називає «Отелло», якого весь час на щось намовляє «Яго» - сотник Пістряк.

Сотник - Олександр Ярема

«Забрьосі, за п'есою, 30-35 років – переросток-дівственнік, якому батько не давав одружитися, утискав його, тож коли помер, - син розправив крила. Розправив, але, як ними управляти, не знає! І тут йому трапився Пістряк, та й підбив топити відьом (бо через них немає дощу, а немає дощу - значить всі претензії будуть до влади, до сотника). Та ще й підказав, мовляв, ваш покійний батечко так робив, а ви ж берете з нього приклад.

А далі - підставив сотника перед гетьманом – намовив листа написати: мовляв, не поїдемо ми в Чернігів, ми відьом топимо! Ну, чистий Яго і придуркуватий Отелло», - ділиться актор.

Він переконаний, що комедія зараз - це не просто важливо, а надважливо: «І на фронті, і скрізь в Україні таке страшне коїться, народу важко. Очі, серце, душа мають колись відпочивати, а після перемоги, поговоримо про інше».

Задніпровський згадує, що коли театр тільки почав грати після повномасштабного вторгнення (майже три місяці вистав не було) вони намагалися всю душу вкладати, щоб розважити людей, адже в залі були і військові, і поранені з госпіталя, і дружини, і діти військових.

«Зараз, як ніколи, потрібні життєствердні вистави. Не обов'язково комедії, але щоб було побудження до життя. І сьогодні, і ще років 5 після перемоги треба дати душам наших глядачів відпочити. Якщо й ставити про війну, про українську армію, то тільки з хепіендами, тільки з перемогою, підіймати на якомога вищий п'єдестал наших воїнів».

НЕ ЗАХОДИТИ НА «ТЕРИТОРІЮ» СУРЖИКУ І МЕНШОВАРТОСТІ

Квітка-Основ'яненко для реалістичного зображення життя тогочасного суспільства добирав відповідні мовні засоби. Тож мовознавці вважають, що, зокрема, й «Конотопська відьма» відіграла роль у розвитку української літературної мови. Але живу українську класик щедро переплітав церковнослов'янською – данина часу. Саме «божественною», незрозумілою для простого люду мовою, щоб похизуватися «вченістю», говорить у повісті писар Пістряк.

Сучасний Пістряк утнув інше – почав говорити ззаду наперед!

«Це ми взяли з чорнокнижництва – молитви в чорній магії читають ззаду наперед, хрести перевертають. От, ми й придумали, що відьма насилає чари, – все промовляючи навспач, так вона «завертає час», - утаємничує мене в залаштункові секрети актор Михайло Кукуюк. Його персонаж не лише вправно говорить «відьомською», а ще й реп під таке виконує. Сотник Забрьоха, звісно, підспівує. А коли приходить лист від гетьмана, писар під чарами вправно зачитує: «котачоп атсил» (початок листа) – і аж до «ценік атсил» (кінець листа).

Прикриваючись дружбою, називаючи себе братом та десницею Забрьохи, Пістряк, за допомогою чаклунства та хитрощів, досяг всього, чого хотів у Конотопі – і влади, і кохання. Втім, не надовго. «Час не на боці невігласа і ниці людини, – говорить Кукуюк. - Пістряк з Забрьохою разом повіялися кудись «в світи», і де їх бачили – «все людям на сміх» - це на «додумати» читачеві/глядачеві». Актор впевнений, що на нове прочитання твору накладає свій відбиток час. «Є багато авторів (аж під початок 20-го сторіччя), які умисно додавали в твори безліч росіянізмів, церковнослов'янізмів – це все треба адаптувати. Зараз інтернет, Тік-Ток, взагалі - соціум пропонують багато чого такого ж, але театр - це інша площина, інший вимір. Не можна заходити на територію ницості, меншовартості і огульно розігрувати карту суржика! Я на цьому наголошував ще до всього цього жаху, а зараз, тим більше! Як виняток, можна якесь слівце додати, але – дуже дозовано», - впевнений актор Михайло Кукуюк.

У ВСІХ СВОЯ ІСТОРІЯ, СВІЙ ДОСВІД, СВОЄ СПРИЙНЯТТЯ ВІЙНИ

- Чи змінився театральний глядач з початком великої війни? – запитала я на завершення розмови у режисера Івана Уривського.

- Змінився... Всі змінилися після повномасштабного вторгнення. Але, глядач повернувся до театру - повні зали у Франка – і це тішить. Глядачі різні і сказати, що зараз їм конкретно потрібно - важко, бо у всіх своя історія, свій досвід, своє сприйняття війни. Хтось хоче більше зануритися у те, що зараз відбувається, у війну – і подивитися виставу на цю тему, а комусь потрібно відволіктися, потрапити в казку.

Головне, що театр живе, бо ворог намагається знищувати українську культуру дуже давно, а вона має жити - це наш код, наша ідентифікація, – висловив переконання режисер Іван Уривський. Будемо чекати від незламного українського театру нових прем'єр і за сучасною драматургією, і – за класичною українською, бо ці тексти гідні того, щоб виходити на європейські, світові сцени, де ще мало знають наших авторів, а хочеться щоб про них знали, щоб вирізняли Україну чітко на театральній і культурній мапі світу.

Найближчі покази вистави «Конотопська відьма» у Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка заплановані на 30 квітня, 5 та 20 травня.

Любов Базів. Київ

Фото надані Національним театром імені Івана Франка